

TÜRKÇEDEKİ ÖRTMECE SÖZLERİN OLUŞUM YOLLARI

Yrd. Doç. Dr. Arzu ÇİFTOĞLU ÇABUK

İstanbul Ticaret Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü
aciftoglu@ticaret.edu.tr

Öz

Örtmece sözler; bir toplum tarafından “uygunsuz, kaba, müstehcen olduğu veya korku verdiği için adı ağza alınmak istenmeyen kavramların başka ifadelerle anlatılmaya çalışılması sonucu meydana gelmiştir. Ana hatlarıyla benzer olmasına karşın, örtmece sözler, her toplumunun kendi değer yargılarını yansıtacak şekilde çeşitlendiğinden ve toplumların kavramlara karşı hassasiyetleri farklılık gösterdiğinden bu sözlerin oluşma yolları da kültürel farklılıklar içerir.

Türkçede örtmece sözler üzerine yapılan çalışmalar daha çok kavramın açıklanması, adlandırılması, kelime hazinesi ve anlamsal açıdan incelemeleri şeklindedir; bazı değinmelerin dışında, bu sözlerin oluşma biçimlerini, yapılarını ele alan detaylı bir çalışma yoktur. Bu çalışmanın amacı, Türkçedeki örtmece sözlerle ilgili olarak kullanılan kelime ve kelime öbeklerinin yapısal bir şemasını oluşturabilmektir.

Anahtar Kelimeler: Örtmece, Örtmeceli Sözler, Güzel Adlandırma, Tabu, Türk Kültürü

THE WAYS OF THE EUPHEMISTIC WORDS IN TURKISH

Abstract

The concept " euphemism" is explained as “a polite expression used in place of words or phrases that otherwise might be considered harsh, indecent, vulgar, obscene or unpleasant to hear by a society. Despite a similar outline, the occurrence of these forming euphemistic words diverse for each community to reflect its values including cultural differences. Because the sensibility of a community varies according to the concepts, it isn't right to create a single model for the formation of euphemistic words in all languages.

Works on euphemism are more the explanation of the concept, vocabulary and semantic aspects of review in Turkish. Except for some mention, there isn't a detailed study about the structure of the formation forms of words on euphemism. The aim of this study is to create a structural diagram of the used words and phrases related to euphemism in Turkish.

Keywords: Euphemism, Euphemistic words, Polite Speech, Taboo, Turkish Culture

Giriş

Yunanca εὐφημισμός ‘euphemismus’ kelimesi *eu* “iyi”, *pheme* “konuşma” anlamındadır ve edebi olarak “güzel kelimelerle konuşmak” demektir. Fransızcada *euphémisme*, Almandada *verhüllung/euphemismus*, İngilizcede *euphemism*, İspanyolcada *eufemismo* terimleriyle karşılanan kavram; ‘Bir şey hakkında güzel söz söyleme, iyi, uğurlu söz söyleme’ anlamına gelmektedir (Aksan 1990: 100).

Örtmece kavramına Türkçede; *iyi adlandırma, güzel adlandırma*¹³ *edeb-i kelâm, asalet* (Coşkun 2007: 186); *hüsnü tabir, güzelleme, mümtaziyet* (Karabulut-Ospanova 2013: 124); *değınmece* (kinaye), *ad aktarımları, örtmeceli değınmece* (Güngör 2006: 73) gibi isimler verilmiştir.

Bazı çalışmalar örtmece tabirinin kapsamı içinde yalnız “iyi adlandırma” değil, “kötü adlandırma” kavramının da olması gerektiği üzerinde durmaktadır. Örtülü ifadelerde kullanılan sözlerin anlamı her zaman güzel olmadığı için batıdaki *dysphemism* karşılığı olarak Türkçede bu ifade kullanılmaktadır¹⁴.

Örtmece kavramını ve olgusunu detaylı bir şekilde ele alan çalışmalar olduğu için burada bu konu üzerinde kısaca durulacak ve yapısal incelemeye geçilecektir¹⁵.

Bir dilde “uygunsuz, kaba, kötü, müstehcen, iğrenç, yakışsız, utandırıcı, nahoş, korku veren veya sıkıntıya sokan” bir çağrışıma sahip kelime veya kelimeler örtmece sözlerle ifade edilmektedir. Bu çağrışımı engellemek için “müphem, yumuşak, dolambaçlı, zararsız” gibi ifadeler başvurur. Çağatay, örtmece sözler için “daha mülayim tabir” (Çağatay 1974:

¹³ Bu terimi ilk kez kullanan Doğan Aksan “güzel adlandırma”yı, “Kimi varlıklardan, nesnelere söz edildiğinde doğacak korku, ürkme, iğrenme gibi duyguların, kötü izlenim ve çağrışımların önlenmesi amacıyla yönelen ve dünyanın her dilinde rastlanan bir değiştirme olayı” olarak açıklar (Aksan 1990: 100).

¹⁴ Hayriye Bilginer, Yunus Emre’nin ölümü *ecel şerbetini içmek* şeklinde tanımlamasıyla, *etnik temizlik* ifadesinin farklı olduğunu, bunlardan birincisine “güzel adlandırma” denilebileceğini ancak diğerine “örtmece” denilmesini gerektiğini belirtir (Bilginer 2001: 445). Güngör kötü adlandırmaya şöyle bir örnek verir: “Kimi ülkelerde güzel adların kötü ruhların ilgisini çektiğine inanıldığı için çocuklara güzel ad vermek yerine; şeytanların, kötülük ruhlarının onlar için bir tehlike olmayacakları döneme kadar domuz, yaramaz gibi isimler verilmektedir. Tüm bu kötü adlandırmalar tabuya dayalı, kötülük ruhlarının şahsa zarar vermesini engellemeye dayalı adlandırma eğiliminden kaynaklanmaktadır” (Güngör 2006: 88). Kötü adlandırma terimini kullanan araştırmacılardan bir diğeri olan Demirci, İyi adlandırmanın yönünü “pozitif, müspet, iyi”; kötü adlandırmanın yönünü “negatif, menfi, kötü” olarak açıklar: “Kötü adlandırma durumunda bir anlamda örtmece ve küfür ilgisi de ortaya çıkar. Bir tür aşağılama, küçük düşürme ve sözlü saldırı diyebileceğimiz bu tarz örtmeceler dinî inanışlar ve onların taraftarları ile de bağlantılı olabilir” (Demirci 2008: 29). Bir başka çalışmada, “güzel adlandırma” (euphemism) ile “kötü adlandırma” (dysphemism) sınırını çizmenin zor olduğu, bu nedenle bazı araştırmacıların ikisini birden *x-phemism* diye adlandırdıkları yer almaktadır (Karabulut-Ospanova 2013:134). Üstüner, insanın algısını olumsuz yönde etkilemek için oluşturulan örtmece için “kötü adlandırma” yerine “gizli örtmece” tabirini tercih eder; bu tür örtmecelerde asıl amacın karşı tarafı yanıltmak olduğunu belirtir (Üstüner 2009: 169).

¹⁵ Örtmece üzerinde Türkiye Türkçesinde ve Türk lehçelerinde yapılan başlıca çalışmalar şöyledir: Saadet Çağatay, “Türk halklarında Tabu ve Örtmece (euphemism) Sözcükleri ve “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu”; Turgut Akpınar, “Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeleri”; Gülsüm Killi, “Hakas Türkçesinde Tabu Sözcükleri ve Örtmece”; Işıl (İnce) Özyıldırım, “Türkçede Örtmece Sözcükleri Üzerine”; Figen Güner Dilek, “Altay Türkçesinde Ölüm Kavramını Anlatan Sözcükler ve Söz Kalıpları”; Sağol Yüksekaya, Gülten “Türklerde Ölümün Algılanışı ‘Ölmek’ Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle”, Ahmet Güngör, “Tabu - Örtmece (Euphemism) Sözcükleri Üzerine”; Hayriye Bilginer, “Batı dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar”; Arzu Oyarkılıçgil Ateş, “Dilde Tabu ve Örtmecenin Yeri Üzerine”; Kerim Demirci, “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”; Ahat Üstüner, “Örtmece Sözcükleri İlgili Terimler” ve “Örtmecelere Bağlı Alıntılar”; Seyfullah Türkmen, “Türkçedeki Örtmece Sözcükleri”; Aysel Güneş, “Mizah Dergilerinde ve İnternette Küfürlü Sözcüklerin Yazımları”; Aylin Koç “Hastalık İsimlerinde Örtmece”; Ferhat Karabulut ve Gulmira Ospanova, “Örtmece Sözcükleri Mantiği: Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Karşılaştırmalı Model Analizi”; Arzu Çiftioğlu Çabuk “Örtmece Kavramı ve Hayvan Adlarından Örtmece Oluşumu”; Adem Aydemir “Divanü Lûgati’t-Türk’te Örtmece Sözcükleri Üzerine”.

365) derken Üstüner “kabullenilebilir sözcük veya sözler” (Üstüner 2008: 4) tanımlaması yapar. Söz konusu ifadeler, farklı bir şekilde söylendiğinde olumsuz anlam yükü ya tamamen ortadan kalkar ya da hafifler (Çabuk 2014: 6).

Örtmece konusunda yapılan çalışmalar, bu anlam olayının meydana gelmesinin temelinde tabunun olduğunu ortaya koyar. Türkçede “Kutsal sayılan bazı insanlara, hayvanlara, nesnelere dokunulmasını, kullanılmasını yasaklayan, aksi yapıldığında zararı dokunulacağı düşünülen dinî inanç; yasaklanarak korunan nesne, kelime, davranış” (Türkçe Sözlük 2005: 1549) olarak açıklanan tabu, Polonezce *ta* “işaretlemek, nişan koymak” ve *pu* olağanüstü, insanı şaşırtan, dikkat çeken” kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur (Güngör 2006: 70). Hemen hemen bütün kültürlerde kadın erkek ilişkileri, hastalıklar, ölüm, korku, inançlar, vücudun bazı organları ve bunlarla ilgili sözcükler tabu olarak görülmektedir.

Bir kavram dilde ne kadar çok kullanılıyorsa o kavramla ilgili oluşturulan sözcük sayısı o kadar artmaktadır. Bu artışı örtmece sözlerde de görmek mümkündür. Örneğin Türkçede adı söylendiğinde doğacak tiksiniye duygusunu gidermek için “tuvalet” kelimesi yerine kullanılan örtmece sözlerden bazıları; *aç çardak*, *aptesthane*, *ayakyolu*, *gez* (‘gezinti’, ‘gezme’), *güllük*, *kabine*, *kademhane kenef*, *küllük*, *helâ*, *hacet yeri*, *lavabo*, *memişhane*, *oturak*, *taşra*, *wc* ve *yüznumaradır*. (Güngör 2006: 45).

Örtmece olarak kullanılan bir söz bazen o kavramın adı haline gelir ve onu anlamamak için tekrar başka bir örtmeceye başvurulur. Bunun en güzel örneği asıl adı *börü* olan hayvanın *kurt* şeklinde anılması ve bu takılan adın örtmece olduğunun unutulmasıdır. *Börü* adı “tekinsiz” kabul edildiğinden, onun yerine kullanılan *kurt* kelimesi zaman içinde bu hayvan cinsinin adı olmuştur (İnan 1987: 625). Günümüzde bu hayvanın adını ağza almamak için kullanılan bazı örtmeceli kullanımlar; *gök gözlü*, *dağdaki*, *dik kulak* ve *sözüm ona*’dır (Çabuk 2014: 9). Örtmece bir sözün, ait olduğu kavrama ad olması ile ilgili Demirci’nin verdiği örnek şöyledir: “Türkçe *sakat* kelimesi yerine tercih edilen *özürlü* kullanımı zaman içinde *sakat* kelimesinden daha aşağılayıcı bir anlama gelmiştir. Bunun yerine yeni bir örtmece olan *engelli* kullanılmaya başlanmıştır” (Demirci 2008: 33).

Bazı örtmece sözler ise birden fazla kavramı karşılar. Örneğin *adı yaman* “Bir çeşit yara” (Derleme Sözlüğü, c. I: 67) için kullanılırken aynı zamanda *ayı* ve *domuz* yerine de kullanılan örtük bir ifade olmuştur.

“Euphemisms and Culture: A Rose by Any Other Name” adlı çalışmada, örtmece kavramının tarih, değerler ve âdetlere göre değişmesinin yanı sıra, aynı toplum içinde cinsiyete, yaşa ve kimliğe göre de farklılıkları olduğuna değinilir. Türkçeden örneklemek gerekirse, tuvalet ihtiyacını gidermek için yaşı ileri olanlar *büyük abdest*, *def-i hacet*, *abdest*

bozma şeklinde örtmeceli kullanıma başvurumaktadırlar. Aynı kavram çocuk dilinde *kaka* olurken, gençler *lavaboya gitmek* demeyi tercih etmekte; biyoloji terimi olarak *dışkı*, tıp terimi olarak *gaita* kullanılmaktadır.

Örtülü anlatımda renklerin de önemli bir yeri vardır. Türkçedeki örtmece sözlerin en çok “kara” kelimesiyle oluşturulduğu görülmektedir. Temel anlamı “siyah” olan *kara*, kavram alanında tabulaşınca, söylenmesi hoş sayılmayan nesne ve canlılar için de örtük ifadelerde kullanılmaya başlanmıştır (Erol 2002: 41). Bu sözlerden bazıları şöyledir: *Kara çıkın*: 1. Satlıcan hastalığı, zatülcenp. 2. Koyunlarda görülen bağırsak hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2641). *Kara mübarek* Sirpençe hastalığı, kan çıbanı (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 265). *Kara kaçan* Sıpa, eşek yavrusu (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2645). *Kara turnak* Atmaca (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2653). *Kara dam* Mezar (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2641). *Kara deve* Ölüm, ecel (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2642). *Kara yol* Ölüm (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2655). *Kara Gece* bekçisi, jandarma (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2637). *Kara işçi* Gündelikçi, amele (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2645). *Kara taban* Hayvan ve insanlarda ayak altında olan iltihaplı yara (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2653). *Kara don* Çocuğu olmayan kadın ya da erkek (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2642). *Ağzı kara* 1) Arabozucu, dedikoducu, kovcu 2) Kötü, kara haber vermektan hoşlanan kimse. 3) Kavgacı, dövüşken 4) Yalancı 5) iftiracı (Derleme Sözlüğü, c.I, s.118). *Özü kara* Sütü bozuk, kötü soydan gelen kimse (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3373). *Kara yüzlü* Suçlu, lekeli, günahkâr (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1548).

Örtmece sözler oluşturmada sıkça kullanılan bir yol olarak argoya da değinmek gerekir. Argonun temel konuları olan cinsellik, uyuşturucu, içki, hırsızlık, yalancılık, kumar, ölüm gibi toplumca ayıp sayılan, hoş karşılanmayan veya korkulan kavramlarda örtmeceli kullanımlara başvurulması bu çalışma açısından kayda değerdir. Örtülü ifadelerde en çok somut kavramlara yeni somut ve soyut kavramların eklendiği görülür: “Göğüs” yerine “ampul”, “yalan, dalavere” yerine “dolma”, “LSD adlı bir uyuşturucu” yerine “asit” denilmesi gibi (Altun 2002: 69).

1. TÜRKÇEDEKİ ÖRTMECE SÖZLERİN OLUŞUM YOLLARI

Örtmece sözlerin oluşum yolları kültürel değişim göstermekle birlikte, bu konuyla ilgili farklı toplumlar üzerine yapılan çalışmalarda ortak yanlar söz konusudur. Türkçede örtmece söz olarak kullanılan kelime ve kelime öbeklerinin yapısal bir şemasını oluşturabilmek için öncelikle bu çalışmalara değinmek gerekir.

Ruşçadaki örtmece sözler üzerine çalışan V.P. Moskvın'ın yaptığı sınıflandırmada 14 başlık yer almaktadır: *Düz değişmece, Eğretileme, Kapsamlayış, Adillaştırma* (Adı zamirle değiştirme), *Ses bakımından yakın bir sözcükle değiştirme, Kısaltma, Yazı diline ait sözcük ve ifadelerin kullanılması, Yabancı sözcüklerin kullanımı, Sözcüğün yerine onun ait olduğu tür kavramının kullanımı, Dolaylama, Antonomaziya* (Adın nesnenin herhangi belirleyici bir özelliğini belirten bir tanımla değiştirilmesi), *Doğrudan adlandırma yerine mecazi bir başka adın kullanılması, Meyozis* (Söz konusu eylem, özellik ve durumların yoğunluğunu olduğundan küçük gösterme), *Eksilti/elipsis* (Geçişli fiillerin nesnesiz kullanımı) (Murat-Suzan Uluoğlu 2012: 85).

Ahat Üstüner, Adil Ahmedov'un "Türki Dilderindeki Tabu men Evfemizmdler" adlı çalışmasında örtmece yapım yollarının, 12 başlık altında toplandığına değinir: *Evfemistik metaforlar, Evfemistik mecaz-ı mürseller, İroni, Evfemistik eğretileme, Sözcük gruplarından oluşan evfemizmler, Zamirlerden oluşan evfemizmler, Evfemizm oluşturan başka tesirler, Deformasyon, Üç nokta, Alıntı kelimeler, Elipsler* (Kelimenin hecelerinin yerine noktalar), *Saygı ifadesinden doğan evfemizmler* (Üstüner 2009: 173).

B. Warren, örtmece sözlerin oluşum yollarını daha ayrıntılı bir biçimde incelemiştir. Örtmeceleri öncelikle "şekle dayanan örtmeceler", "anlama dayanan örtmeceler" ve "ödünclemeler" olmak üzere üç başlıkta ele almış ve bu ana başlıkları alt başlıklar halinde incelemiştir: *Birleştirme, Türetme, Akronim, Yansıma sesler, Ters argo, Kafiyeli argo, Ses birimsel değiştirme, Kısaltma, Silme, Ayrıntıyı öne çıkarma, İma etme, Benzetme, Metonim* (kinaye), *Zıt anlam veya ironi, Olduğundan küçük gösterme, Abartma, Özel adlar verme, Coğrafi sıfatlar verme* (Linfoot-Ham 2005: 261), (Demirci 2008: 30).

Türkçedeki örtmece sözlerin şemasını oluşturabilmek için öncelikle yukarıda adı geçen çalışmalarda bahsedilen yöntemler incelenmiştir. Bu yöntemler ışığında Türkçenin sözvarlığında yer alan örtmece sözler tespit edilerek Türkçeye özgü bir şema oluşturulmuştur. Şemada yer alan sözler "Şekle dayanan örtmeceler", "Anlama dayanan örtmeceler" ve "Ödünclemeler" olmak üzere üç ana başlıkta toplanmış ve bu ana başlıklar içinde alt başlıklar oluşturularak detaylı bir inceleme yapılmıştır.

A. Şekle Dayanan Örtmeceler

1. Kelime Yapımı

1.1 Birleşik Sözcük (Compound Word)

Birleşik sözcük, birden çok sözcüğün yeni bir kavramı karşılamak üzere, Türkçenin söz kalıplarına uygun belirli yollarla bir araya gelip kalıplaşmasıyla oluşan sözcük grubudur

(Yüksekkaya 2012: 168). Türkçede birleşik sözcüklerle oluşturulan örtmece kullanımların sayısı oldukça fazladır.

Örnekler:

Adı kötü Yengeç (Derleme Sözlüğü, c.I, s.66).

Adıyaman 1) Ayı. 2) Domuz 3) Bir çeşit yara (Derleme Sözlüğü, c.I, s.67).

Alabacak Ahlaksız, ara bozucu, döneke, uğursuz adam (Derleme Sözlüğü, c.I, s.172).

Alkarısı 1. Loğusa ve yeni doğmuş bebeklere musallat olarak onları boğduğu sanılan ve samanlıkta dolaşarak atların yelesini ördüğüne inanılan görüntü; 2. Albastı, loğusa kadınlara musallat olan muhayyel yaratık, kötü ruh (Derleme Sözlüğü, c.I, s.222).

Artçardak Helâ, apteshane (Derleme Sözlüğü, c.I, s.334).

Başıbozuk Dul kadın veya dul erkek (Özder 1981: 15).

Beyni delik Akılsız, aptal (Derleme Sözlüğü, c. II, s. 648).

Belsoğukluğu Üreme organlarının akıntılı ve bulaşıcı bir hastalığı, gonore (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 139).

Genelev Resmî olarak izin verilmiş fuhuş yeri, umumhane, kerhane (Tarama Sözlüğü, c.II, s.989).

Gidergelmez Ölüm (Derleme Sözlüğü, c.VI, s.2074).

İncitmebeni Kanser (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1394).

Kızılyel Albümin hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2867).

Kuruyel Romatizma (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 3013).

Ordubozan Varis hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3287).

Sarıayaklı Uğursuz (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3544).

Sözebesi Geveze (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3685).

Sütsızma Bir çeşit çocuk hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3727).

Tuzlubalgam Egzama hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.X, s.4003).

Umumhâne Genel ev (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.2975).

Varyemez Cimri, eli sıkı, pinti (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.3052).

Yolbasar Haydut (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4289).

Yüznumara Tuvalet (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.3286).

1.2 Türemiş İsim (Derived Name)

“İsim kök ve gövdelerine yapım ekleri getirerek kurulan ve yeni bir kavrama karşılık gelen ad” (Vural-Böler 2012: 185) olarak tanımlanan türemiş isim, Türkçedeki örtmeceli

kullanımlarda fiilden ve isimden türeyenler olmak üzere iki grupta incelenebilir:

Fiilden türemiş isimlere örnekler:

Akarca Yılan (Derleme Sözlüğü, c.I, s.139).

Alıcı 1) Azrail 2) Öldürücü, devasız hastalık (Derleme Sözlüğü, c.I, s.215).

Azılı Kart, erkek yaban domuzu (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 439)

Uğrak Sara, cin çarpması (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4026).

Uçurgan Hırsız (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4781).

İsimden türemiş isimlere örnekler:

Besmelesiz Çocuklar hakkında “piç” manasında kullanılan bir sövme (Tarama Sözlüğü, c.I, s.306).

Engelli Sakat (Çelik 2011: 115).

Eserli 1) Delişmen 2) Sarhoş 3) Saralı olan (kimse) (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1780).

Evraksız Namussuz, şerefsiz (kimse) (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1813).

İncili Gözde çıkan arpacık (Derleme Sözlüğü, c.VII, s.2539).

Namazsız Aybaşı durumunda bulunan (kadın) (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2081).

Ökçesiz 1) Korkak 2) Bir şeye dayanamayan, katlanamayan (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3325).

1.3 Kıasma ad, akronim (Acronym)

Kıasma ad, “Kısaltması yapılacak kelime veya kelimelerin ünlü ve ünsüzlerinden yararlanarak gerektiğinde bir ünlü ekleyerek akılda kalabilecek bir söz oluşturma, kısaltmalı kelime, akronim” demektir (Türkçe Sözlük 2005: 1167). Kıasma ad ile örtmece söz oluşumu daha çok hastalık adlarında ve argonun söz varlığında görülür.

Örnekler:

AIDS (Acquired Immune-Deficiency Syndrome) (Linfoot-Kelly 2005: 243). İnsanlarda bağışıklık sisteminin çökmesine neden olan bulaşıcı bir hastalık.

ADİDAS (Ticaret malı Adi Dassler adından) Aids hastalığı (Aktunç 1998: 30).

GEŞTAPU Alm. GEheime STAats POLizei, “gizli devlet polisi”nden) Polis (Aktunç 1998: 121).

KOAH Kronik Obstrüktif Akciğer Hastalıkları

Sinkaf Erkeklik organı, penis (Türkçe “sık” sözcüğünün Osmanlıca yazımında kullanılan harfler, sin ve kaf, sin ve kef’ten) (Aktunç 1998: 259).

1.4 Kısaltma (Abbreviation)

Kısaltma sözlükte, “Kısaltılmış ad veya söz, iktisar” olarak geçmektedir (Türkçe Sözlük 2005: 1165). “Kısma ad”dan farklı olarak kısaltmalar, bir kelime şeklinde değil de harf harf okunmaktadır. Türkçede sayıları az olan kısaltma yoluyla oluşturulmuş örtmeceli kullanımlar yabancı dil kökenlidir.

Örnekler:

WC (İng. water closet) Tuvalet (Güngör 2006: 79).

TV (Fr. TraVesti'den kısaltma) Kadın kılığında dolaşan erkek, travesti (Aktunç 1998: 292).

1.5 Yansıma Sözcük, Ses Taklidi (Onomatopoeia)

Yansıma sözcük, tabiattaki ses ve gürültüleri taklit veya tasvir yoluyla aktarıp ifade eden kelimedir (Topaloğlu 1989: 127). Türkçede yansıma sözcüklerle örtmece söz oluşumu daha çok hastalık adlarında görülmektedir.

Örnekler:

Cırcır İshal, sürgün (Koç 2010: 86).

Kıkkı Guatr hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2791).

Takır Fıtık hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3808).

Tırlı Dışkı, pislik (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4760).

Törtör İshal (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3984).

1.6 Çocuk Dili (Child Language)

Çocuk dili, konuşmaya ve ana dilini öğrenmeye başlayan küçük yaştaki çocukların söyleme güçlüğüne yenmek üzere bazı kelimeleri ses yapıları bakımından bozarak veya bazı nesnelere kendilerine has adlandırmalara başvurarak yaptıkları anlatımdır (BSTS / Gramer Terimleri Sözlüğü 2003). Çocuk dilindeki örtmece sözler, daha çok aynı hecenin tekrarı şeklindedir.

Örnekler:

Kaka Pislik (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1494)

Fufu Yara, bere (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1879).

Pipi Erkeklik organı (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2306).

Popo Kaba et, kış (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2319).

Uf Yara (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4024).

2. Ses Değişiklikleri (Sound Changings)

Ses türemesi, ses düşmesi, ses değişimleri gibi ses olaylarında örtmeceli kullanımlar en çok argonun söz varlığında yer alır.

2.1 Ses türemesi (Sound Derivation)

Bir kelimenin aslında bulunmayan bir sesin sonradan ortaya çıkmasıdır. Ses türemesi ön türeme, iç türeme ve son türeme olmak üzere üçe ayrılır (Yüksekkaya 2012: 106).

2.1.1 Ön türeme

Ön türeme, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime başında belirmesidir (Yüksekkaya 2012: 106).

Örnekler:

İstinga (İtal. stringa, “bağ”dan) Serseri, baldırı çıplak (Aktunç 1998: 151).

İskerlet (İtal. scarlatto, “portakalsı kırmızı”) Sevici kadın, lezbiyen (Aktunç 1998: 150).

İstasyon (Fr. station, fahişe için) Çalışılan yer, fuhuş yapılp para kazanılan mekân. Genelev, kerhane (Aktunç 1998: 151).

İşporta (İtal. sporta) Gezgin fahişe, sürtük (Aktunç 1998: 152).

2.1.2 İç türeme

İç türeme, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime içinde belirmesidir (Yüksekkaya 2012: 106).

Örnek:

Kakanoz (Fars. Kaknûs’tan) 1. Çirkin, sevimsiz (kadın) 2. Yaşlı, zayıf, kuru (kimse) (Aktunç 1998: 159).

2.1.3 Son türeme

Son türeme, kelimenin aslında bulunmayan bir ünlü veya ünsüzün kelime sonunda belirmesidir (Yüksekkaya 2012: 106).

Örnekler:

İskata (Ar. iskât’tan anlamı düşürme, aşağı atma) Dışkı, bok (Aktunç 1998: 144).

İneko Aptal, salak (Aktunç 1998: 149).

Hıyarlof görgüsüz, kaba saba (Aktunç 1998: 141).

2.2 Hece düşmesi (Haplology)

“Ses bakımından birbirine benzer veya eşit seslerden oluşmuş iki heceden birinin

zamanla eriyip düşmesi” (Karaağaç 2012: 74) olarak tanımlanan hece düşmesi olayının örtmece söz örnekleri azdır.

Örnekler:

Hümmatun “Hüma hatun”dan. Baykuş (DS, c.VII, s.2450).

Şaapmak “şey yapmak”tan. Cinsel ilişkide bulunmak (Aktunç 1998: 266).

Ayol “ay oğul”dan. Edilgin eşcinsel erkek (Aktunç 1998: 49).

2.3 Eksiltme (Ellipsis)

Dilin her düzleminde görülen eksiltme ses, söz, ek veya cümle ögesi eksiltmesi gibi çok değişik yapılarda olabilir (Karaağaç 2012: 74). Argonun sözvarlığında yer alan örtmece sözlerde sözcük sonu ses eksiltmeleri söz konusudur.

Örnekler:

Çino Çingene (Aktunç 1998: 80).

Pezo (Fars. Pejvend; pezevenk) Muhabbet tellalı, fuhuş aracısı, pezevenk (Aktunç 1998: 239).

Eşco Eşcinsel (kimse) (Aktunç 1998: 106).

Po Popo, kalçalar, kıç (Aktunç 1998: 243).

Lesboş Lezbiyen, sevici, eşcinsel (kadın) (Aktunç 1998: 243).

2.4 Ses ikizleşmesi, Ünsüz İkileşmesi (Gemination)

Ses ikizleşmesiyle oluşturulan örtmece sözlerde iç seste iki ünlü arasında bulunan bazı ünsüzlerin iki ayrı heceye ait olma şartıyla yinelenmeleri söz konusudur. (Karaağaç 2012: 80).

Örnekler:

Büzzük Kıç, makat, anüs (Derleme Sözlüğü, c. II, s. 835).

Güççük En küçük rakı şişesi (Derleme Sözlüğü, c.VI, s.2211).

Issice Verem (Derleme Sözlüğü, c. VII, s.2559).

3. Kelime Grupları (Word Groups)

3.1 Beddua, İlenç, Kargış (Curse)

Beddua, Farsça bed “kötü” ile Arapça dua “yakarma” kelimelerinin birleşimiyle oluşmuş; “Birinin kötü duruma düşmesini gönülden isteme” anlamına gelen, kalıplaşmış sözlere verilen addır (Türkçe Sözlük 2005: 231). Kişinin adı anılmadan, gıyabında edilen beddualar, örtülü söyleyiş örnekleridir.

Örnekler:

Adı batası Köstebek de denilen çıban, kemik veremi, sıraca (Derleme Sözlüğü, c.I, s.65).

Adı batasıca Domuz, Yılan (Derleme Sözlüğü, c.I, s.66), Akrep (Çağatay 1974: 370).

Adını el alsın Akrep (Derleme Sözlüğü, c.I, s.66).

Adını eller alsın 1) Müzmin yara 2) Oğlanlık da denilen ateşli bir çocuk hastalığı 3) Yılan 4) Akrep 5) Domuz (Derleme Sözlüğü, c.I, s.66).

Andır¹⁶ Akrep (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 260).

Gözü çıkasıca Şeytan (Çelik 2011: 36).

3.2 Dua, Alkış (Prayer)

İlençlerin tersine, insanların birbirleri ve kendileri için, kendilerince kutsal olan varlıklardan iyilik istemeleridir. Dua şeklinde olan örtülü söyleyişlerde özellikle hastalık ve ölümün kişiden uzak olması dileği vardır.

Örnekler:

Evlerden irak / uzak (olsun) Hastalığın getirdiği olumsuzluğu ve uğursuzluğu uzaklaştırmak için söylenen söz (Koç 2010: 78).

Size/sizlere ömür Bir kimsenin öldüğünü bildirmek için kullanılan bir söz (Türkçe Sözlük 2005: 1780).

Yaşı benzemesin Erken ölmüş birine herhangi bir yönden benzetilen bir kimse için “aynı yaşta ölmesin” anlamında söylenen bir söz (Türkçe Sözlük 2005: 2142).

3.3 Deyim (Idiom)

“Çekici bir anlatım özelliği taşıyan, genellikle gerçek anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış kelime öbeği” (Topaloğlu 1989: 55) olarak tanımlanan deyimler, büyük ölçüde somutlaştırmaya başvuru anlatım biçimleridir.

Somutlaştırma; soyut, anlatılması güç düşünce ve duyguların, soyut kavramların somut kavramlar aracılığıyla anlatılmasıdır (Aksan 1990: 187). Özellikle ölüm kavramının “taşınmak, yolculuğa çıkmak, başka bir boyuta geçmek ve sevdiklerine kavuşmak” şeklinde somutlaştırılması örtmeceli kullanımda sıkça başvuru bir yöntemdir.

¹⁶ Andır (I) İnsan ve hayvanlara ilenç yerine, “sahipsiz kal” anlamında kullanılır (Derleme Sözlüğü, c.I, s. 259).

Örnekler:

Adres değiştirmek Ölmek, öbür dünyaya gitmek (Aktunç 1998: 30).

Dünyada misafirliği bitmek Ölmek (Sağol 2009: 10).

Dünyadan göbek bağını bir makas kesmek Ölmek (Sağol 2009: 10).

Ecel şerbeti içmek Ölmek (Türkçe Sözlük 2005: 598).

Göçüp gitmek Ölmek (Türkçe Sözlük 20056: 770).

Hakka kavuşmak/Hakka yürümek Ölmek (Türkçe Sözlük 2005: 830).

Hayata gözlerini yummak Ölmek (Sağol 2009: 27).

İmamın kayığına binmek Ölmek, cenazesi götürülmek (Aktunç 1998: 148).

Kızılık hoşafı içirmek Dövmek (Derleme Sözlüğü, C.VIII, s.3011).

Mercimeği fırına vermek Evlilik dışı ilişkide bulunmak (Çelik 2011: 86).

Ölmüşlerine kavuşmak Ölmek (Yalım 1998: 189).

Ömrünün kumbarası dolmak Ölmek (Sağol 2009: 23).

Rahmet-i Rahman'a kavuşmak Ölmek, Allah'ın rahmetine kavuşmak (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2348).

Uzak sefer etmek Ölmek (Sağol 2009: 10).

Yalancı dünyaya konup göçmek Ölmek (Sağol 2009: 24).

3.4 İkileme (Hendiadyoin)

İkileme, aralarında belli bir ses düzeni bulunan, biçim ve anlamca birbiriyle ilişkili olan, aynı, yakın ya da zıt anlamlı iki veya daha çok kelimenin bir tek kelime gibi anlam göstermek üzere yan yana gelmesi ile oluşturulan kelime grubudur (BSTS / Gramer Terimleri Sözlüğü 2003). Örtmeceli kullanımlarda ikilemelerden yararlanılmaktadır.

Örnekler:

Aşna fişna Gizli dost, flört, oynaş (Tarama Sözlüğü, c.I, s.168).

Bici bici Bit, pire (Derleme Sözlüğü, c. II, s. 680).

Ellenmiş dillenmiş Fahişe (Tarama Sözlüğü, c.I, s.822).

Fık fık Fahişe, kötü kadın (Derleme Sözlüğü, c. V, s. 1851).

İndir kaldır Dedikodu (Derleme Sözlüğü, c.VII, s. 2540).

Mekir nekir 1) Cin, şeytan 2) Hortlak (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4590).

B. Anlama Dayanan Örtmeceler (Semantic Euphemism)

1. Tür adı kullanma (Using name of Species)

Örtmeceler oluşturulurken kullanılan bir yöntem de söylenmek istenmeyen kelimenin hastalık, ağrı, yara, hayvan, kuş gibi kavramın bağlı bulunduğu tür ile adlandırılmasıdır.

Örnekler:

Akıl hastası Deli (Tarama Sözlüğü, c.I, s.65).

Akşam kuşu Yarasa (Derleme Sözlüğü, c.I, s. 141).

Amansız hastalık Kanser (Koç 2010: 79).

Ara hastalığı Nezle, grip (Derleme Sözlüğü, c.I, s.293).

Hayat kadını Fahişe (Çelik 2011: 105).

Kara kuş 1. Kartal. 2. Çaylak (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2648)

Kara para Rüşvet (Çelik 2011: 114).

Karanlık kuşu Yarasa (Çelik 2011: 123).

Kel hastalık Verem (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2732).

Kızıl yara Şirpençe hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2867).

Kötü hayvan Domuz (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2982).

Kötü yara Frengi (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2983).

Miskin hastalığı (illeti) Cüzzam (Tarama Sözlüğü, c.III, s.1993).

Temizlik işçisi Çöpçü (Demirci 2008: 23).

Viran guşu Baykuş (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4105).

Yiyici yara Kanser (Derleme Sözlüğü, c. XI, 4284).

2. İma etme (Implication)

Kelime anlamı olarak ima etme, “Dolaylı olarak anlatma, üstü kapalı olarak belirtme, işaretleme, anıştırma, ihsas” tır (Türkçe Sözlük 2005: 960). Musallat olacağından, zarar vereceğinden korkulan varlığın, kavramın adı ağza alınmak istenmediğinde ima yoluyla örtülü bir söyleyiş benimsenmiştir.

Örnekler:

İsmi lazım değil Cin (Çelik 2011: 33).

İyi saatte olsunlar Cin ve perilerden söz edilirken kullanılan bir söz (Türkçe Sözlük 2005: 1006).

Malum ev Genelev (Çelik 2011: 88).

Sözüm ona Domuz (Aksan 2007: 99).

Üç harfli Cin (Çelik 2011: 44).

3. Benzetme, Teşbih (Simile)

Benzetme, niteliği anlatılmak istenen nesnenin veya varlığın bir başka nesneye ya da varlığa dayanılarak ve onunla benzerliği ortaya konarak anlatılmasıdır (Sev 2012: 499). Örtülü söyleyişte benzetme, sık başvurulan bir yöntemdir.

Örnekler:

Bamya tarlası mezarlık (Aktunç 1998: 52).

Cansız at Tabut (Tarama Sözlüğü, c.I, s.432).

Dana memesi Büyük çıban (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1356).

Hava yastığı Meme (Çelik 2011: 102).

İç pınar Hamam (Derleme Sözlüğü, c.VII, s.2507).

İmamın kayığı Tabut (çelik 2011: 37).

İncicik Kırk günlük çocukların vücutlarında görülen küçük sivilceler (Derleme Sözlüğü, c.VII, s.2538).

İt elli Felçli, çolak kimse (Derleme Sözlüğü, c, VII, s. 2568).

Tahtalı köy Mezarlık, gömütlük, kabristan (Aktunç 1998: 271).

Taşlı köy Mezarlık (Aktunç 1998: 275).

Tilki burnu Koltuk altında çıkan kan çıbanı (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3931).

Yakasız gömlek Kefen (Derleme Sözlüğü, c. XI, s.4128).

4. İroni, Gülmece (Irony)

İroni sözlükte, “söylenen sözün tersini kastederek kişiyle veya olayla alay etme” (Türkçe Sözlük 2005: 980) olarak açıklanmıştır. Dil birimlerinin iğretileme anlamlarını ve genellikle de zıt anlamlarını kullanarak gerçekleştirilen bir dil kullanımudur. İronide konuşan kişinin dolaylı olarak işaret ettiği anlam, görünüşteki anlamdan tamamen farklıdır ve genellikle tam tersidir (Karaağaç 2013, 346). Böylece korkulan, çekinilen düşünce, hayal, olay veya bir nesne; karşıt anlamlı veya ona yakın bir kelime kullanarak örtülü bir şekilde ifade edilir.

Örnekler:

Ala guzu Kirpi (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 187).

Cici ana Üvey anne (Derleme Sözlüğü, c. III, s. 958).

Diplomalı Vesikalı, çalışma izin belgeli (fahişe) (Aktunç 1998: 91).

Gözel hastalık Verem (Derleme Sözlüğü, c.VI, s.2178).

Güzelağrı Verem hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.VI, s.2243).

Güzellik Şark çıbanı (Koç 2010: 89).

Kaldırım mühendisi İşsiz güçsüz dolaşan kimseler hakkında alay yollu kullanılır (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1498).

Kereste müdürü Görgüsüz, bilgisiz, kaba kimse (Aktunç 1998: 171).

Kır serdarı Serseri, işsiz güçsüz, başıboş dolaşan kimse (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2836).

Minik Şişman (Çelik 2011: 117).

Orman kibarı Ayı (Bilginer 2001: 443).

Okşamak Dövmek (Altun 2002: 70).

Palabıyık Sakalsız, bıyıksız, tüysüz kimse (Altun 2002: 70).

Pamuk balığı Köpek balığı (Bilginer 2001: 443).

Serbest meslek İşsiz (Çelik 2011: 94).

Şerbetli sürüngen Yılan (Özyıldırım 1996:18).

6. Abartma

Abartma, varlığı ve varlığın gerçekleştirdiği olayları gerçek boyutlarının ötesine taşımadır. Burada bir varlık, büyütme veya küçültme ilişkisiyle bir başka varlığa gösterge olur (Karaağaç 2013: 46). Bu şekilde oluşturulan örtmece sözlerde bir nesne veya kavramın anlamı; var olduğundan ya daha küçük, daha az, daha hafif olarak ya da daha büyük, daha çok, daha güçlü olarak verilir.

6.1. Olduğundan küçük, az gösterme (Understatement)

Olduğundan küçük, az gösterme; bir nesneyi veya bir kavramı gerçek anlamının, boyutlarının dışında adlandırarak sahip olduğu anlam yoğunluğunu hafifletmektir.

Örnekler:

Beraber olmak Evlilik dışı ilişkide bulunmak (Çelik 2011: 85).

Börü Kurt (İnan 1987: 625).

Çorba parası Rüşvet (Çelik 2011: 113).

Dedem akıllı Bunak (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1398).

El değiştirmek Çalmak (Çelik 2011: 76).

İncir kurdu Sırtlan (Derleme Sözlüğü, c. VII, s. 2539)

Hediye vermek Rüşvet vermek (Çelik 2011: 114).

Hırsız gece işçisi (Altun 2002: 70).

Ahiret uykusu Ölüm (Tarama Sözlüğü c.I, s. 55).

Dürtülmek Ölmek (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1635).

Kelebek Yarasa (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2726)

Bilezik Kelepçe (Aktunç Aktunç 1998: 57).

Koma Bitkisel hayat (Çelik 2011:100).

Uyumak Ölmek (Aktunç 1998: 295).

6.2. Olduğundan büyük, çok gösterme (Overstatement)

Olduğundan büyük, çok gösterme; bir nesneyi veya bir kavramı gerçek anlamının, boyutlarının dışında adlandırarak sahip olduğu anlam yoğunluğunu artırmaktır.

Örnekler:

Allah devesi Uzun ayaklı, uzun gövde ve kanatlı bir çeşit sinek (Çağatay 1974: 370).

Bombalamak Osurmak (Çelik 2010: 30).

Bunamak Kızlar evlenme çağını geçmek (Özder 1981: 21).

Düşük yapmak dışkılamak (Aktunç 1998: 98).

Ulu kuş Baykuş (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4035).

7. Ad aktarması, Mecaz-ı Mürsel, Metonim (Metonym)

Bir kavramın kendisi kullanılmadan, ilgili bağlantılı olduğu bir başka kavramla, bir başka göstergeyle dile getirilmesine ad aktarması denir (Aksan 1990: 190). Ad aktarmasıyla oluşturulmuş örtmece sözlerin sayısı oldukça fazladır.

Örnekler:

Ağır ayaklı Gebe, yüklü (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4407).

Ağırıklı Gebe, yüklü, doğurması yakın (Derleme Sözlüğü, c.I, s.91).

Aksakal Köy ihtiyarı, köy ihtiyar heyetinin başı; muhtar (Tarama Sözlüğü, c.I, s.75).

Altboğumlu Akrep (Derleme Sözlüğü, c.I, s.230).

Arakçı Hırsız (Derleme Sözlüğü, c.I, s.294), (Tarama Sözlüğü, c.I, s.134).

Arpa suyu Bira (Aktunç 1998: 43).

Ateş gömleği Kızıl hastalığı (Derleme Sözlüğü, c.I, s.367).

Büyük abdest Dışkı, gaita (Tarama Sözlüğü, c.I, s.5).

Çengel kuyruk Akrep (Derleme Sözlüğü, c. III, s. 1137).

Çeşme Yüz numara (Derleme Sözlüğü, c. III, s. 1148).

Dağda gezen 1. Kurt 2. Domuz (Derleme Sözlüğü, c.III, s.1324).

Dam 1) Hapishane, ceza evi; zindan 2) Ahır (Tarama Sözlüğü, c.I, s.582), (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4482).

- Deri kanat** Yarasa (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1434).
- Dikkulak** Kurt (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1488).
- Emme** Meme (Derleme Sözlüğü, c. V, s. 1730).
- Et yaran** Daha çok parmaklarda olan bir çeşit çıban, dolama (Derleme Sözlüğü, c.V, s. 1800).
- Gök gözlü** Kurt (Çağatay 1974: 366).
- İçeri** Hapishane (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1334).
- İki canlı** Hamile (Çelik 2011: 90).
- Kaşıntı** Uyuz hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. III, 2680).
- Kaygan** Yılan (Çelik 2011: 39).
- Kilolu** Şişman (Çelik 2011: 117).
- Kursaklı** Boğazında ur olan kimse (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 3009).
- Kuyruğuörü** Akrep (Derleme Sözlüğü, c. IX, 3414).
- Kuyruklu** Akrep (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.3020).
- Lavabo** Helâ, ayakyolu, tuvalet (Tarama Sözlüğü, c.III, s.1849).
- Mektep görmemiş** Cahil (Çelik 2011: 72).
- Meteliksiz** Fakir (Çelik 2011: 86).
- Oturak** 1. Hela, ayakyolu (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3295-3296).
- Öğünsüz** Doymak bilmeyen (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3321).
- Paçası düşük** Giyimine dikkat etmeyen, pasaklı (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2246).
- Sallandırmak** Asmak, idam etmek (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.2427).
- Sallantı** Deprem (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4666).
- Sütü bozuk** Kötü soydan gelmiş kimse, soysuz, aşağılık (Tarama Sözlüğü, c.VI, s.2640).
- Toplu** Kilolu (Çelik 2011: 117).
- Tutkap** Polis, jandarma (Derleme Sözlüğü, c. X, s.3999).
- Uçan memeli** Yarasa (Çelik 2011: 124).
- Uzun** Yılan (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4053).
- Uzun kulaklı** Eşek (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.3003).
- Uzun kuyruk** Kurt (Çelik 2011: 12).
- Üşütme** 1. Sıtma; 2. Zatürre; 3. Soğuktan ileri gelen hastalık (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4078).
- Üzeriyüklü** Gebe (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4085).
- Vesikalı** Kendisine fuhuş için resmî makamlarca izin verilmiş kadın (Tarama Sözlüğü, c.IV, s. 3071).
- Yağlı ip** Darağacı, idam sehпасı (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.3099).

Yeşilbaş Kertenkele (Çağatay 1974, s.367).

Yerdeki sürünen Yılan (Çelik 2011: 125).

8. Deyim aktarması, İğretileme, Metafor (Metapfor)

Sözcüğün dile getirdiği kavramla, onun gösterileniyle bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarma olayıdır (Aksan 1990: 185). İnsandan doğaya, doğadan insana ve doğadan doğaya aktarmalar şeklinde üç türü olan deyim aktarması, örtmece söz oluşturmada en çok başvurulan yöntemdir.

8.1. İnsandan doğaya aktarma

İnsanın vücut bölümleri, organ adları ve giysi parçaları ile insana ait sıfatların tabiattaki varlıklar için kullanılması, insandan doğaya yapılan bir aktarma türüdür.

Örnekler:

Akça hacı 1. Leylek 2. Beyaz kartal (Derleme Sözlüğü, c.I, s.144).

Ankır hacı Eşek (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 274).

Cüce Çocuğun cinsiyet organı (Derleme Sözlüğü., c. III, s. 1021).

Devletli Baykuş (Derleme Sözlüğü, c.IV, s.1443).

Çarık çıkartmaz Kolera hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. III, s. 1081).

Efe Çoban köpeği (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1667).

Gelin kadın Gelincik denen bir çeşit hayvan (Derleme Sözlüğü, c. VI, s. 1981).

Gelincik 1. Verem; 2. Kalp hastalığı; 3. Yılcık hastalığı; 4. Gözde arpacık; 5. Böbrek hastalığı; 6. Lenfa düğümü iltihabı; 7. Yüzde olan bir çeşit çıban; 8. Süt çocuklarında görülen öldürücü bir hastalık (Derleme Sözlüğü, c. VI, s. 1980).

Elöpen Kertenkele (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1726).

Karadul Sokması büyük acı veren, iri, esmer, zehirli örümcek (Türkçe Sözlük 2005: 1076).

Kocaoğlan Ayı (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2892).

Muştucu Girdiği eve sevindirici haber getirdiğine inanılan, kelebeğe benzer kahverengi bir böcek (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3224).

Övey ana Isırdığı zaman çok acıtan, ince, karıncaya benzer bir böcek (Güngör 2006: 899).

Sarioğlan Akrep (Derleme Sözlüğü, c.XII, s.4672).

Uzun kız Yılan (Çağatay 1974: 367).

8.2. Doğadan insana aktarma

Doğada var olan veya doğayla ilgili unsurların insan için kullanılmasıdır.

Örnekler:

- Ala kuş** Yaygaracı, palavracı (Derleme Sözlüğü, c.I, s.191).
- Boynuzlu** Karısının veya kadın yakınlarından birinin iffetsizliğine göz yuman (erkek) (Türkçe Sözlük 2005: 308).
- Böcük** Kötü kadın (Derleme Sözlüğü, c.II, s.757).
- Bulutlu** karışık, net olmayan (bellek) (Türkçe Sözlük 2005: 325).
- Çam çivisi** Erkeklik organı (Derleme Sözlüğü, c. III, s. 1064).
- Çam yarması** İri yarı adam (Özder 1981: 25).
- Fındık biber** Aksi, inatçı olan çocuk (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1853).
- Ham ayva** Yeni yetişmekte olan kızın göğsü (Derleme Sözlüğü, c. VII, s. 2264).
- Karpuz** İnsanda kalçalar, kaba etler (Aktunç 1998: 265).
- Kestanecik** Prostat (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1642).
- Kütük** Kaba insan (Çelik 2011: 94).
- Pantollu hayvan** Kaba saba adam, hödük (Aktunç 1998: 233).
- Vaşington** İng. Washington, “bir portakal türü” (kadında, kızda) Meme (Aktunç 1998: 299).

8.3. Doğadan doğaya aktarma

Doğada bir unsura ait olan özelliğin, doğadaki başka bir unsura aktarılmasıdır.

Örnekler:

- Bakla** Beyaz siyah renkli bir yılan (Derleme Sözlüğü, c.II, s.495).
- Biryanlı kurt** Sırtlan (Derleme Sözlüğü, c. II, s. 703).
- Çiçek** İrinli kabarcıklar dökerek yüzde izler bırakan ateşli, ağır ve bulaşıcı bir hastalık (Tarama Sözlüğü, c.I, s.535).
- Kartal** Yaşlı erkek manda (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2669).
- Kirli paçavra** Kolera hastalığı (Derleme Sözlüğü, c. VIII, s. 2880).
- Yıldırım** İnme, felç (Derleme Sözlüğü, DS, c.XI, s.4267).

9. Özel adların genelleştirilmesi (Generalization of proper names, Epony, Eponymous)

Özel ad, işaret ettiği varlığın herhangi bir özelliği herkesçe bilinir olduğunda genel ad haline gelebilir. Kişi veya varlıkların özel adları, bazen işaret ettikleri kişi ve varlıkların herhangi bir özelliğinin herkese ulaşmasıyla varlığın, nesnenin veya bir oluşun genel bir sınıfına işaret eder hale gelebilirler (Karaağaç 2013: 328). Özel addan genel ada geçiş örtmece söz oluşumunda da kullanılan bir yöntemdir.

Örnekler:

Alı Fatma Öldürücü, ateşli bir hastalık (Derleme Sözlüğü, c. I, s. 216).

Ali Rıza Votka (Aktunç 1998: 35).

Ahmet Çavuş Rüşvet (Aktunç 1998: 32).

Beberûhî Kısa boylu, sevimsiz erkek (Tarama Sözlüğü, c.I, s.280).

Fatmacık Kınkanatlılardan kara benekli, kırmızı renkte, kurtçukları yediği için faydalı sayılan bir böcek (Derleme Sözlüğü, c.V, s.1839).

Firavun Acımasız (Çelik 2011: 64).

Hacı Murat Baykuş (www.kazimcapaci.com).

İbiş Aptal (Tarama Sözlüğü, C.II, s.1324).

İshak Baykuş (Derleme Sözlüğü, c.VII, s.2555).

Kara Heççe (Hatice) Hamam böceği (Derleme Sözlüğü, c.VIII, s.2644).

Karafatma Hamam böceği (Çağatay 1974: 370).

Mahmut Aptal (Derleme Sözlüğü, C.IX, s.3105).

Muratçık Baykuş (Derleme Sözlüğü, c.IX, s.3220).

Nemrut Acımasız (Çelik 2011: 64).

Nataşa Rus kızı, Rus kadını, Rus fahişesi (Aktunç 1998: 221).

Röntgen (Alman bilgin Röntgen'in adından) Gözetleme eylemi, dikizleme (Aktunç 1998: 249).

Süleymancık Kertenkele (Derleme Sözlüğü, c.X, s.3708).

Yusufçuk 1) Bir çeşit baykuş 2) Küçük bir çeşit ev kertenkelesi (Derleme Sözlüğü, c.XI, s.4322).

10. Anlam değişmesi

Anlam değişmesi, bir kelimenin başlangıçta ifade ettiği anlamdan az veya çok uzaklaşarak anlamında bir daralma, bir genişleme belirmesi ya da kelimenin başka bir kavramı anlatır duruma gelmesidir (Yüksekkaya 2010: 159). Argonun sözvarlığında sık görülen bu değişimde kelimeye, yabancı dilde kullanıldığı anlamın dışında bir anlam yüklenmiş ve böylece yeni örtmece sözcükler oluşturulmuştur.

Örnekler:

Garaj (Fr. garage) Dişilik organı, vagina (Aktunç 1998: 119).

Hicran (Ar. hicrân) İltihap (Derleme Sözlüğü, c.VII, s. 2383).

Grekoromen (Fr. gréco-romain) Cinsel ilişki (Aktunç 1998: 127).

Cokey (İng. jockey) Uyuşturucu vb. yasadışı bir maddeyi farkına varmadan taşıyan, ileten kimse 2. Yabancı otomobil kaçakçısı (Aktunç 1998: 70).

Leyla (Far. leylâ) Sarhoş (Çelik 2011: 13).

Mahluk (Ar. mahlûk) Domuz (Çelik 2011: 82).

Mama (İt. “anne”den) Genelev işleticisi kadın (Aktunç 1998: 205).

Motor (Fr. moteur’dan) Herkesle düşüp kalkan, kendisini cinsel bakımdan kullandıran kadın (Aktunç 1998: 217).

Organizatör (Fr. organisateur) Muhabbet tellalı, pezevenk. Barlara konsomatris, genelevlere fahişe sağlayan kimse (Aktunç 1998: 226).

Şeftali (Far. şeftâlû) (genç kızda, genç kadında) Göğüs, meme (Aktunç 1998: 267).

Çadır (Far. çâder) Kefen (Derleme Sözlüğü, c.III, s.1032).

11. Yerlileştirme:

“Yabancı dildeki bir kelimenin ses, şekil ve anlam açısından anadildeki kelimelere benzetilerek söylenmesi” olarak tanımlanan yerlileştirme yoluyla oluşturulan örtmece sözler, argonun söz varlığında yer alır.

Örnekler:

Çöp (Far. cûb) Erkeklik organı (Aktunç 1998: 82).

Demir hindi (Far. temr-i hindî, “Hint hurması”) Cimri, nekes, pinti (Aktunç 1998: 87).

Faraş (Far. ferrâş “oda hizmetçisi”) Yaşlı, müptezel (fahişe) (Aktunç 1998: 109).

Horoz (Far. hurûs “horoz”) Polis memuru (Aktunç 1998: 142).

İslim (İng. steam, “buhar”) 1. Uyuşturucu madde 2. İspirtolu içecekler (Aktunç 1998: 150).

C. Alıntı söz, Ödünçleme, Ödünç kelime (Borrowed Word, Loan Word)

Bir kişi veya toplumun bir başka kişi veya toplumdaki diline aldığı sözlere alıntı söz denir (Karaağaç 2013: 112). Bir toplumda adı söylenmekten kaçınılan bir varlık, olay nesne veya kavram, başka dilden alınan bir kelimeyle karşılanınca örtmeceli kullanım söz konusu olur. Birçok dilde genellikle cinsellikle ve boşaltımla ilgili kelimeleri anlatmak için yabancı kökenli bilimsel kelimeler tercih edilmektedir (Demirci 2008: 26).

İsim halindeki alıntı kelimelere örnekler:

Alîl (Ar.) 1) Sakat 2) Kör, gözleri görmez, âmâ 3) İletli, sık sık gelerek rahatsız eden bir hastalığı olan (Tarama Sözlüğü, c.I, s.97).

Âmâ (Ar.) Kör (Tarama Sözlüğü, c.I, s.113).

Canavar (Far.) Kurt, domuz (DS. c.III s.854).

Civan (Far.) Domuz (Çağatay 1974: 367).

Diyabet (Lat.) Şeker hastalığı (Tarama Sözlüğü, c.I, s.680).

Diyare (Lat.) İshal (Tarama Sözlüğü, c.I, s.681).

Erotik (Fr.) Açık saçık, müstehcen, edep dışı; cinsiyetle, şehvetle ilgili (Tarama Sözlüğü, c.I, s.849).

Fobi (Fr.) Korku (Çelik 2011: 100).

Harem (Ar.) Zevce, eş, karı (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1157).

Hemoroyit (Lat.) Basur (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1224).

Hıznır (Ar.) 1) Domuz. 2) Pis ve katı yürekli, gaddar, hain (Tarama Sözlüğü, c.I, s.1243).

Kabrıstan (Ar.) Mezarlık (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1465).

Kadavra (Lat.) Tıp öğretiminde üzerinde çalışma yapmak için kullanılan insan veya hayvan ölüsü; ceset (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1478).

Koket (Fr.) Hafifmeşrep kadın, yosma (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1713).

Lepra (Lat.) Cüzam (Tarama Sözlüğü, c.III, s.1854)

Merhum (Ar.) Ölmüş, Müslüman erkek, ölü (Tarama Sözlüğü, c.III, s.1948).

Mevta (Ar.) Ölü, ölmüş kimse (Türkçe Sözlük 2005: 1384).

Obez (İng.) Çok şişman (Türkçe Sözlük 2005: 1487).

Penis (Lat.) Erkelik organı (Tarama Sözlüğü, c.III, s.2286).

Sperma (İt.) Meni (Çelik 2011: 39).

Tüberküloz (Fr.) Verem (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.2943).

Vagina, vajina (Lat.) Dölyatağı yolu, hazne (Tarama Sözlüğü, c.IV, s.3037).

Türkçe yardımcı eylemle oluşturulan alıntı kelimelere örnekler:

Eks olmak Ölmek (Çelik 2011: 35).

Emri hak vuku bulmak Ölmek (Yüksekkaya 2009: 4)

Ebediyete intikal etmek Ölmek (<http://www.TürkçeSözlük.gov.tr>)

İrtihal-i dar-ı beka eylemek Ölmek (Yüksekkaya 2009: 4)

İstifrağ etmek Kusmak (Tarama Sözlüğü, c.II, s.1425).

Maddi vücudu aramızdan uful etmek ölmek (Yüksekkaya 2009: 4)

Merhum olmak Ölmek (Türkçe Sözlük 2005: 1373).

Vefat etmek Ölmek (Tarama Sözlüğü: 2338)

Sonuç ve Değerlendirme

Hemen hemen bütün kültürlerde tabu olarak görülen ve bu yüzden adı ağza alınmak istenmeyen, korkulan, çekinilen düşünce, varlık, olay veya nesnelere vardır. Seslendirilmek

istenmeyen ve örtük bir ifadeyle anlatım bulan bu kavramların başında; cinsiyet ilişkileri, hastalıklar, ölüm, korkular, inançla ilgili ögeler, hayvanlar ve bazı vücut organları gelir.

Toplumların değer yargılarına göre örtmece sözler, ait oldukları dillerin sözvarlığına yansır. Bir toplum için “uygunsuz, kaba, yakışıksız” olarak tabir edilen kavram, başka bir toplumda yaşayan bireyleri rahatsız etmeyebilir. Aynı şekilde, örtmece sözlerin oluşma yöntemleri de kültürden kültüre farklılaşır; bu sözlerin oluşumunda, bir dilde ses olayları ön plandayken bir başka dilde anlamsal değişimler daha belirleyici olabilir.

Bu çalışma ile Türkçedeki örtmece sözler oluşturulurken hangi yöntemlerin kullanıldığı, örneklerden hareketle, saptanmaya çalışılmıştır. Yapılan araştırmalar göstermiştir ki Türkçe örtmece sözler, şekilden çok anlama dayalı olarak meydana getirilmiş ve anlam olayları içinde en çok deyim aktarmasına başvurulmuştur.

Türkçedeki Örtmece Sözlerin Oluşum Yolları Şeması

Örtmece sözlerin oluşum yollarını gösteren şema hazırlanırken bu sözler öncelikle “şekle dayanan örtmeceler”, “anlama dayanan örtmeceler” ve “ödünclemeler” olmak üzere üç ana gruba, daha sonra her grup da kendi içinde alt gruplara ayrılmıştır.

Gruplama yapılırken eldeki Türkçe kelime hazinesine göre hareket edilmiş, birden fazla gruba girebilecek türdeki örtmece sözler, baskın özelliğinin olduğu grupta yer almıştır.

Türkçedeki örtmece sözlerin oluşumunu şu şekilde şemalandırabiliriz:

<u>A. Şekle dayanan örtmeceler</u>	<u>B. Anlama dayanan örtmeceler</u>	<u>c.Ödünclemeler</u>
1. Kelime yapım yolu	1. Tür Adı Kullanma <i>Kötü yara-frenği</i>	<i>diyabet-şeker</i>
1.1 Birleştirme <i>Adıyaman-ay</i>	2. İma etme <i>Sözüm ona-domuz</i>	
1.2 Türemiş isim	3. Benzetme <i>Yakasız gömlek-kefen</i>	
1.2.1 Fiilden türemiş isim <i>Alıcı-Azrail</i>	4. İroni <i>Kaldırım mühendisi-işsiz</i>	
1.2.2 İsimden türemiş fiil <i>Engelli-sakat</i>		
1.3 Kıasma ad <i>AİDS -Bir çeşit hastalık</i>	5. Abartma	
1.4 Kısaltma <i>WC-Tuvalet</i>	5.1 Olduğundan küçük gösterme <i>Bilezik-keleşçe</i>	

- 1.5 Yansıma sözcük *Cırcır-ishal* 5.2 Olduğundan büyük gösterme *Düşük yapmak-dışkılamak*
- 1.6 Çocuk dili *Kaka-pislik* 6. Ad Aktarması *İki canlı-hamile*
2. Ses değişiklikleri 7. Deyim Aktarması
- 2.1 Ses türemesi 7.1 İnsandan doğaya aktarma *Karadul-zehirli örümcek*
- 2.1.1 Ön türeme *İstasyon-genelev* 7.2 Doğadan insana aktarma *Boynuzlu-eşi iffetsiz erkek*
- 2.1.2 İç türeme *Kakanoz-çirkin, sevimsiz* 7.3 Doğadan doğaya aktarma *Çiçek-bulaşıcı bir hastalık*
- 2.1.3 Son türeme *İneko-aptal, salak* 8. Özel Adların Genelleştirilmesi *Röntgen-dikizleme*
- 2.2 Hece düşmesi *Ayol-eşcinsel erkek* 9. Anlam değişmesi *Grekoremen-cinsel ilişki*
- 2.3 Eksiltme 10. Yerlileştirme *Demir hindi-cimri*
- 2.3.1 Ses eksiltmesi *Çino-çingene*
- 2.3.2 Öge eksiltmesi *Şeker-şeker hastalığı*
- 2.4 Ses ikizleşmesi *Issice-verem*
3. Kelime grupları
- 3.1 Beddua *Adı batası-kemik veremi*
- 3.2 Dua *evlerden irak (olsun)- Kaçınılması istenen bir durum*
- 3.3 Deyimler
- 3.3.1 Somutlaştırma *Ecel şerbeti içmek-ölmek*
- 3.4 İkilemeler *Mekir nekir-cin, şeytan*

KAYNAKÇA

- Akpınar, Turgut (1985). “Dünyada ve Türklerde Ağza Alınması Yasak (Tabu) Kelimeler”. *Folklor ve Etnografya Araştırmaları*. İstanbul: Anadolu Sanat Yayınları, s.13-27.
- Aksan, Doğan (1990). *Her Yönüyle Dil: Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Cilt 3. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Aktunç, Hulki (1998). *Türkçenin Büyük Argo Sözlüğü (Tanıklarıyla)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Altun, Nesrin (2002). “Anlam Bilimi Açısından Argo”. *Türk Kültüründe Argo*. Hollanda, SOTA yayınları.
- Arslan, Erol Hülya (2002). Tabu (Taboo) ve Kelimelerin Anlam Alanlarına Etkisi. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 2002 II*, Ankara: Türk Dil Kurumu yayınları, s.35-56.

- Arslan, Erol Hülya (2008). *Eski Türkçeden Eski Anadolu Türkçesine Anlam Değişmeleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Bilginer, Hayriye (2011). “Batı Dillerinde ve Türkçede Güzel Adlandırmalar”. *Türk Dili*, Sayı 598. s. 441- 445. Ankara.
- Coşkun, Menderes (2007). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Çabuk, Çiftöglü Arzu (2014). “Örtmece Kavramı ve Hayvan Adlarında Örtmece Oluşumu”. Korku Kitabı. İstanbul: Kitabevi Yayınları: 5-23.
- Çağatay, Saadet (1974). “Türklerde Batıl İnançlar Arasında Tabu”. *I. Uluslararası Türk Folklor Semineri Bildirileri* (8-14 Ekim 1973). Ankara, Başbakanlık Basımevi.
- Çelik, Cengiz (2011). *Türkiye Türkçesinde Örtmece ve Tabu Kelimeler*. Doğu Akdeniz Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Türk Dili ve Edebiyatı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirci, Kerim (2008). “Örtmece (Euphemism) Kavramı Üzerine”, *Milli Folklor*, Sayı: 77, 21-35, Ankara.
- Gecekuşu, Ahmet (2006). *Güzel Adlandırma*. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Elazığ.
- Güngör, Ahmet (2006). “Tabu-Örtmece (Euphemism) Sözler Üzerine”. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Prof. Dr. Zeki Başar Özel Sayısı*. Sayı: 29. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, s.69-93.
- İnan, Abdülkadir (1987). *Börü = Kurt Ve Yok = Hayır Kelimeleri Üzerine Makaleler ve İncelemeler*. 2. Baskı. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Karaağaç, Günay (2013). *Anlam: Anlam Bilimi ve İletişim*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Karabulut, Ferhat ve Gülmira Ospanova, (2013). “Örtmece Sözlerin Mantığı: Kazak Türkçesi ile Türkiye Türkçesinde Karşılaştırmalı Model Analizi”. *Teke Dergisi*. 2/2: 122-146.
- Killi, Gülsüm (2006). “Hakas Türkçesinde Tabu Sözler ve Örtmece”. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, Sayı 3/3. Sayfa 50-65.
- Koç, Aylin (2010). “Hastalık İsimlerinde Örtmeceler”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*. Sayı: 188 Ekim. Sayfa 77-95.
- Linfoot-Ham, Kerry (2005). “The Linguistics of Euphemism: Adiacronic Study of Euphemism Formation”. *Journal of Language and Linguistics*. Vol. 4. No. 2. P. 227-263.
- Ögel, Bahattin (1988). *Türk Kültürünün Gelişme Çağları: Dünden Bugüne*. 3. basım. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Özder M. Adil (1981). *Türk Halkbiliminde Dügün, Evlilik, Akrabalık Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Ziya Gökalp Derneği.
- Sağol Yüksekaya, Gülden (2009). “Türklerde Ölümün Algılanışı ‘Ölmek’ Karşılığı Kullanılan Kelimelerden Hareketle”, *Uçmağa Varmak Kitabı*. İstanbul: Kitabevi Yayınları. s. 3-41.
- Sağol Yüksekaya, Gülden Editör (2012). *Türk Dili Kitabı*. İstanbul: Kesit yayınları.
- Sev, İ. Gülsel (2012). “Türkiye Türkçesinde Gibi Edatıyla Kurulan Benzetmeli Anlatımlar”. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Volume 7/4, Fall Ankara: 499-512.
- Topaloğlu Ahmet (1989). *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Türkiye’de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (1963-1982)*, I-XII. cilt, Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Türkçe Sözlük* (2005). Hazırlayanlar Akalın, Şükrü Haluk [ve öte.] 10. Basım. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanımlarıyla Tarama Sözlüğü* (1963-1977). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, Seyfullah (2009). “Türkçedeki Örtmece Sözler”. *Karadeniz Araştırmaları*. Cilt: 6. Sayı: 23, Güz. s.131-140.
- Uluoğlu, Murat ve Suzan Uluoğlu (2012). “Çağdaş Rusçada Güzel Adlandırmalar”. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*. Cilt:1. Sayı:1. Temmuz 2012. Türkiye.
- Üstüner, Ahat (20-25 Ekim 2008). “Örtmecelere Bağlı Alıntılar”. Ankara: *VI. Uluslararası Türk Dili Kurultayı*.
- Üstüner, Ahat (2009). “Örtmece Sözlerle İlgili Terimler”. *Turkish Studies, International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. 4/8 Fall. 166-177.
- <http://www.kazimcapaci.com> (erişim tarihi: 09.08.2013).
- <http://tr.wikipedia.org> (erişim tarihi: 05.10.2014).
- <http://www.yakader.org> (erişim tarihi: 08.09.2013).
- <http://azargrammar.com/teacherTalk/blog/2008/07/a-rose-by-any-other-name>